

SZEMLE

KIRILL SZEMJONOVICS MOSZKALENKO

A DÉLNYUGATI IRÁNYBAN

(Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó, Budapest, 1982. I—II. k. 378+303 o.)

A második világháborús memoárirodalom kötetei között a legjelentősebb helyek egyikét foglalják el a világháború kiemelkedő hadvezéreinek, tábornokainak a visszaemlékezései. A Zrínyi Katonai Könyv- és Lapkiadó dicséretes vállalkozásba kezdett, amikor évekkal ez előtt megindította (a sorozatcímet ugyan nem viselő) sorozatát, amelyben ismert szovjet, angol, amerikai hadvezérek, tábornokok emlékiratait teszik közzé. Így a magyar olvasók is kézbe vehetik ezeket a számtalan esetben forrásértékű, rendkívül érdekes, tanulságos köteteket.

Az elmúlt évben megjelentetett kötetek között találjuk K. Sz. Moszkalenko marsallnak, a Szovjetunió honvédelmi minisztere helyettesének „A délnyugati irányban” című visszaemlékezését. Hosszú, küzdelmes utat járt be a szegény-paraszti családból származó Moszkalenko, amíg elérte a legmagasabb katonai rendfokozatot. Már fiatalon belépett a Vörös Hadseregbe és részt vett a polgárháború küzdelmeiben, majd a különböző parancsnoki iskolák elvégzése után a Vörös Hadsereg tisztje lett. 1939—1940-ben részt vett a szovjet—finn háborúban dandárparancsnokként, majd mint vezérőrnagy a 35. hadtest kötelékében Besszarábia felszabadításában.

A hosszú úton jelentős állomás volt a második világháború.

Moszkalenko a háború előestéjén a 2. gépesített hadtest tüzérfőnöke volt Moldáviában. E beosztásból került az 1. páncéltörő tüzérdandár parancsnoki posztjára. Mint írja, 1941 elején nem nagyon lelkesedett ezért a beosztásért, hiszen szinte neki kellett megszerveznie ezt a magasabbegységet. Véleménye azonban később jelentősen megváltozott. Dandára, majd később hadseregek élén a háború

első napjától kezdve részt vett a fasiszta agresszorok ellen vívott honvédó harcokban.

A háború első két éve sok megpróbáltatás és nehézség elé állította a szovjet parancsnokokat, katonákat. Az állandó visszavonulás, a súlyos veszteségek, a nehéz védelmi harcok azonban összekovácsolták az egységeket, megedzették a harcosokat. A kezdeti kérdés „meddig megyünk még vissza?” — lassan megszűnt kérdés lenni.

1941 decembere, a moszkvai győzelem jelezte, nem sokáig tart már a visszavonulás. A létszámában és fegyverzetében is megerősödött Vörös Hadsereg készült az ellencsapásra. Mielőtt azonban eljutnánk az első, a háború menetében döntő fordulatot hozó szovjet győzelemhez, a sztálingrádi csatához, térjünk vissza a háború kitörésének eseményeihez.

A történészek nagy része még napjainkban is hajlamos leírni, hogy a Szovjetuniót teljesen váratlanul érte a fasiszta Németország agressziója. Moszkalenko erről másként vélekedik: „Amikor a hitleristák csaknem egész Nyugat-Európát megszállták, nagymértékben megnőtt a támadás veszélye. A párt központi bizottságának és a Népbiztosok Tanácsának utasítására Tyimosenko honvédelmi népbiztos és Mereckov vezérkari főnök 1940. szeptember 18-án tervzetet terjesztett be ezzel a címmel: »Elgondolások a Szovjetunió Fegyveres Erőinek nyugati és keleti felvonulási terveiről 1940—1941-ben«. Az állt benne, hogy nyugaton a legvalószínűbb ellenség a hitleri Németország, keleten pedig az imperialista Japán. Fél hónap múlva a párt és a kormány vezetői megvitatták ezt a dokumentumot, majd átdolgozták és 1940. október 14-én újból megtárgyalták.

A mozgósítási és felvonulási tervet később is módosították — már az új vezérkari főnök, G. K. Zsukov irányításával. A terv helyesen ítélte meg a katonai-politikai helyzetet, pontosan határozta meg a német csapatoknak és lehetséges szövetségeseinek — a királyi Romániának, a horthysta Magyarországnak, a mannerheimi Finnországnak és a fasiszta Olaszországnak — állományát, a valószínű fő csapások irányait, erőinek és eszközeinek csoportosítását a hadművelési irányok szerint.

A háború veszélye miatt gyors ütemben folyt a Szovjetunió fegyveres erőinek fejlesztése. 1939. szeptember 1-től 1941. június 21-ig a fegyveres erők létszáma több mint 2,8-szeresére nőtt. 1939. szeptemberétől 1941. júniusáig 125 új lövészadosztályt szerveztek. Elkezdődött 29 gépesített hadtest, 27 tüzérezred és 10 páncéltörő tüzérdandár, valamint 25 repülőhadosztály szervezése. Új irányító szervek alakultak front- és hadseregszinten, parancsnoki harcálláspontok és repülőterek épültek. Közvetlenül a határ menti körzetekben megtették az intézkedéseket a harc készség fokozása érdekében.

Természetesen a várható és a jelek szerint várt támadás időpontját nem lehetett előre tudni. Azt viszont mindenki tudta, idézem Moszkalkent, „... hogy a hitleri Németország részéről veszély fenyeget.” Ezért is fogadta a hadsereg a szovjet nép többsége meglepetten a TASZSZ 1941. június 14-én kiadott közleményét, mely szerint „minden alapot nélkülöznek” azok a híresztelések, melyek szerint Németország meg akarja támadni a Szovjetuniót. Mai szemmel nézve és ismerve ezeket a dolgokat — írja a szerző — már máshogy értékeli a TASZSZ nyilatkozatát, amely „... diplomáciai húzás volt, mégpedig azzal a céllal, hogy kikényszerítse a valószínű ellenség reakcióját” és később mások számára is világhosszá vált.

Az „őszinte” és „igaz” német reakció 1941. június 22-én következett be, amikor Németország megtámadta a Szovjetuniót. A szovjet hadvezetés néhány nap alatt rájött, hogy nem lehet rövid idő alatt megállítani az agresszort, hosszú háborúval kell számolni. A kormány megkezdte az ipar áttelepítését, a népgazdaság átszervezését. A hadsereg pedig, súlyos harcok árán, igyekezett csökkenteni, megakadályozni a német előrenyomulást.

A német hadvezetés a Vörös Hadsereg ellenállását tapasztalva ráébredt, hogy a hathatósra tervezett keleti hadjárat álom volt csupán. A szovjet hadsereg a rend-

kívül súlyos veszteségek ellenére sem semmisült meg, hanem az idő előrehaladtával egyre erősebb lett. A már említett moszkvai csata (1941. november—december) volt az első figyelmeztető jel, amelyet alig egy év múlva Sztálingrád követett.

Sztálingrád neve ma is fogalom a történészek, hadtörténészek körében. A több százézes nagyságrendű hadseregek gigászi küzdelme döntő fordulatot hozott a második világháború történetében. A német hadsereg a kisebb-nagyobb figyelmeztető vereségek után itt már komoly csapást szenvedett el. Moszkalenc ekkor már hadseregpáncsnok. Előbb a 38. hadsereg élén állt, majd a 40. hadsereg parancsnokságát vette át. Ez a hadsereg volt az, amely a Ribalko tábornok vezette 3. harcoksihadsereggel együtt súlyos csapást mért a Don mellett 200 kilométeres arcvonalat védő 2. magyar hadseregére. Emlékirataiban a szerző részletesen foglalkozik ezzel a hadművelettel is. Mivel napjainkban egyre nagyobb az érdeklődés a Don menti események iránt, érdemes ennél a résznél kissé elidőzni, és megnézni a szemben álló, a főcsapást mérő hadsereg parancsnokának véleményét, adatait.

A Voronyezsi Front kötelékébe tartozó 40. hadsereg 1942. októberében—novemberében készült a támadásra, már ekkor „emberek ezreit és nagymennyiségű harcitechikai eszközöket kellett fogadni, elhelyezni, álcázni, különösen az ellenséges repülőgépek elől” — írja Moszkalenco. A Főhadiszállás azonban a sztálingrádi hadművelet miatt megváltoztatta a támadás időpontját. 1942. december 21-én adott utasítást a legfelső parancsnok, Sztálin a támadás kidolgozására. A feladat az ellenség „B” hadseregcsoport „osztrogoszszk-rosszosi” csoportosításának a szétzúzása volt, amely csoportosításhoz 6 német, 10 magyar és 5 olasz hadosztály, mintegy 260 ezer ember, 300 páncélos, 900 löveg, 8400 géppuska és 800 aknavető tartozott. (A teljes „B” hadseregcsoport a 2. német, a 2. magyar és a 8. olasz hadseregből állt, 30 hadosztállyal.)

A későbbre helyezett támadás időpontjáig tartott a támadásban résztvevő csapatok, többek között a 40. hadsereg feltöltése is „... a hadsereg csapataihoz szüntelenül érkezett a harci technikai eszközök tömege, sok automata fegyver, valósággal özönlött a lőszer” — írja Moszkalenco marsall.

Ugyanezek nem mondhatók el pl. a 2. magyar hadseregről, amely 1942. szeptemberében kapta az utolsó jelentősebb feltöltést és az azóta eltelt négy hónap alatt